

Marknadsskolan i Dalarna – en rapport om en skola dränerad på resurser och ökad enfald

Författare: Jan-Åke Fält 2023

Sammanfattningen

När friskolereformen infördes under början av 1990-talet talades det om mångfald, valfrihet, nedläggningshotade glesbyggsskolor och att med ökad konkurrens skulle vi få Europas bästa skola. I proposition 1991/92:230, Valfrihet i skolan, uttrycker Beatrice Ask de nya visionerna med orden ” Men jag hyser också en förhoppning att reformen skall starta en utveckling även av fristående skolor med andra profiler. Det kan handla om föräldrakooperativ, speciella ämnesprofiler eller nedläggningshotade glesbygdsskolor som kan få en ny chans under nytt huvudmannaskap.”

I Dalarna hade kampen för att behålla grundskolan i Drevdagen under 70- och 80-talet blivit en symbol för möjligheten att bedriva en fristående skola gentemot en centralstyrd och byråkratisk skolorganisation. Och 1989 fick Drevdagen på försök starta en fristående skola.

Idag är skolan i Drevdagen nedlagd och i stället för föräldrakooperativ har vi efter 30 år av friskolereform fått en skola som blivit alltmer dominerad av de stora vinstdrivande skolkoncernerna. Den vinstdrivande skolkoncernen AcadeMedia har nästan en monopolliknande ställning bland de vinstdrivande skolorna i Dalarna. Av de 30 000 grundskoleeleverna gick 2021/22 cirka 2000 i någon av Dalarnas vinstdrivna grundskolor. De stora skolkoncernerna AcadeMedia, Internationella Engelska skolan och Kunskapsskolan dominerar stort. 7 av 10 elever som går i en vinstdriven grundskola går i någon av dessa tre skolkoncerner.

Inom gymnasieskolan är AcadeMedia än mer dominerande bland de fristående skolorna. Av 2000 elever som går i någon fristående gymnasieskola i Dalarna går 1454 elever i en skola vars huvudman är AcadeMedia. Det betyder att AcadeMediakoncernen har 74 procent av den vinstdrivna gymnasie marknaden i Dalarna. Av mångfald har det blivit enfald.

De fristående grundskolorna har en betydligt lägre lärartäthet än de kommunala. Förlusten i kvalitet och minskade resurser som kommunerna i Dalarna drabbats av kan uppskattas till 38 heltidstjänster/år inom grundskolan. Inom gymnasieskolan motsvarar skolkoncernernas rörelsemarginal/vinst 30 heltidstjänster/år. Uttryckt på annat sätt; vinsten som skolkoncernerna plockat ut från skolmarknaden i Dalarna är cirka 40 miljoner/år. Försämrade kvalitet i friskolorna syns också på andelen elever/syv och andelen lärare med högskoleutbildning. I de fristående skolorna är andelen elever/syv högre och andelen lärare med högskoleutbildning är lägre i de fristående skolorna.

Källor och metod att beräkna skolkoncernernas vinster

All statistik kring elever, lärartäthet, elever/syv och andel högskoleutbildade är hämtade från Skolverkets statistik, www.skolverket.se/skolutveckling/statistik. Uppgifter om vinstmarginaler är hämtade från respektive skolkoncerns årsredovisningar. Uppgift om genomsnittlig månadslön för grundskollärare respektive gymnasielärare är hämtad från Statistiska Centralbyrån. Samtliga uppgifter gäller åren 2021/2022. Om andra källor används redovisas de löpande i texten.

Vinst beräknat på skolkoncernernas rörelsemarginal (EBIT).

Ett sätt att räkna på de vinstdrivande skolföretagens vinster är att använda sig av hur stor rörelsemarginal som redovisas i företagens årsredovisningar. Då offentlighetsprincipen inte gäller för aktiebolag kan vi bara använda oss av de årsredovisningar som finns tillgängliga. Och i årsredovisningarna för de stora skolkoncernerna visas inte hur just Engelska skolan i Falun går med vinst utan de siffror vi kan ta del av gäller koncernen i stort.

SVT rapporterar den 3 februari i år att ”En halv miljard i koncernbidrag skickas till Engelska skolans ägarbolag... Engelska skolan driver 46 skolor och fick in fem miljarder kronor i skolpeng och bidrag under ett och ett halvt år. Det är från det bolaget en halv miljard kronor har lämnat verksamheten.” Förtjänsten/rörelsemarginalen ligger med andra ord på 10%.

AcadeMedia anger i sin årsredovisning för 2021/2022 sitt lönsamhetsmål till 7–8 % och redovisar för grundskolans en rörelsemarginal (EDIT) på 7,1%. För gymnasieskolan låg rörelsemarginalen/vinsten på 9 %.

Kunskapsskolan redovisar i sin årsredovisning för 2021/2022 en rörelsemarginal på 8 % före avskrivningar.

I de kommande beräkningarna uppskattas rörelsemarginalen/vinsten för de vinstdrivande skolkoncernerna till 8 %.

Enligt Almega, www.almega.se/2021/05/kostnader-for-friskolor/, låg ersättningen till de fristående grundskolorna 2021/2022 i genomsnitt på 97 000 kr/elev och år. Skolverket uppger att den genomsnittliga kostnaden för kommunerna i Dalarna låg på 123 200 kronor/år avseende grundskolan. En förenklad beräkningarna av skolpengen som betalats ut till de fristående grundskolorna i Dalarna är beräknad på 100 000 kr/elev och läsår.

Antalet elever i vinstdrivna skolor i Dalarna 2021/2022 var 1 984. $1\,984 \times 100\,000$ blir 198 400 000 kronor. 8 procent av 198 miljoner blir då 15 872 000. Vinsten blir alltså cirka 16 miljoner/år vid en rörelsemarginal på 8 %. Vid en rörelsemarginal på 10 % blir vinsten cirka 20 miljoner/år.

Grundskolan i Dalarna efter 30 år med friskolereform

Under läsåret 2021/2022 gick nära 30 000 elever i någon av Dalarnas grundskolor. Cirka 10 procent av eleverna, nära 2900, gick i en enskild driven skola/friskola. Nästan 2000 (70 procent) av dessa elever hade en vinstdriven huvudman.

Den totala andelen friskoleelever i landets grundskolor är cirka 15 procent, varav 75 procent går i en enskild skola som är vinstdriven.

Av de 14 kommunerna i Dalarna är etableringen av friskolorna koncentrerad till framför allt tre kommuner. I Hedemora, Falun och Borlänge hittar vi över 90 procent av de elever som går i en vinstdriven grundskola. Både Hedemora och Falun har fler elever i friskolor än genomsnittet i landet.

Elevunderlaget skiljer sig åt mellan friskolorna och de kommunala skolorna. I friskolorna har 66 procent av eleverna föräldrar med högskoleutbildning. I de kommunala har 51 procent av eleverna föräldrar med högskoleutbildning.

30 ÅR AV FRISKOLEREFORM

Kommun	Antal elever	Fristående	Vinstdrivande
Hedemora	1594	395 (25%)	295 (19%)
Falun	6599	1356 (20%)	1137 (17%)
Borlänge	5719	511 (9%)	398 (7%)
Vansbro	684	59 (9%)	59 (9%)
Ludvika	2758	95 (3%)	95 (3%)
Avesta, Orsa, Mora, Leksand	6495	466 (7 %)	0
Gagnef, Malung-Sälen, Rättvik, Säter, Älvdalen	5809	0	0

Elevantal grundskola 2021/2022 källa: Skolverkets databas

Färre lärare per elev i de vinstdrivna grundskolorna

En granskning av lärartätheten i de vinstdrivna skolorna visar att de har betydligt fler elever/lärare jämfört med genomsnittet i kommunen.

Falun

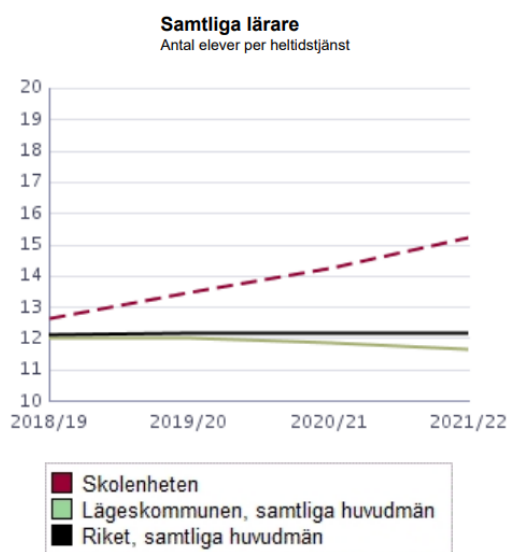
I Falun går 1137 elever i någon av de tre vinstdrivna grundskolorna Innovita, Internationella Engelska Skolan (IES) och Lärande Grundskolan. Innovita tillhör skolkoncernen AcadeMedia och Lärande Skolan är en del av Lärande förskolor och grundskolor i Sverige AB, som är ett dotterbolag till Jan Vikström Holding AB. Den sistnämnda skolkoncernen har blivit känd genom att driva hästskola utan hästar.

I Innovitaskolan går det 15,2 elever per lärare jämfört med genomsnittet på 11,7 elever per lärare i kommunen. Internationella Engelska Skolans motsvarande siffra är 13,6 elever per lärare och i Lärande Grundskolan 12,6 elever per lärare.

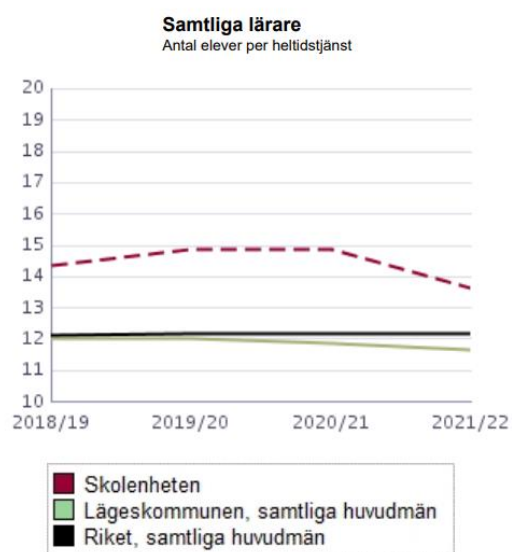
Om Innovitaskolan haft samma lärartäthet som Falu kommuns skolor i genomsnitt så skulle skolan haft ytterligare 11,6 heltidstjänster. IES skulle haft ytterligare 7,8 lärartjänster och Lärande Skolan 1,5 heltidstjänster. Totalt ”spar” de vinstdrivna skolorna in nästan 21 heltidstjänster genom att bedriva undervisning med större klasser. Enligt Statistiska Centralbyrån var den genomsnittliga grundskollärlönen 2021 36 600 kronor. Om vi beräknar arbetsgivarens personalkostnader (arbetsgivaravgift) till 40% så blir den årliga kostnaden för en lärartjänst 614 880 kronor. De vinstdrivnas skolförtagens mindre personalkostnader på grund av färre lärare/elev blir 21 x 614 880 kronor per år, vilket motsvarar cirka 13 miljoner kronor/år.

Diagrammen nedan är hämtade från Skolverkets faktablad om enskilda skolor.

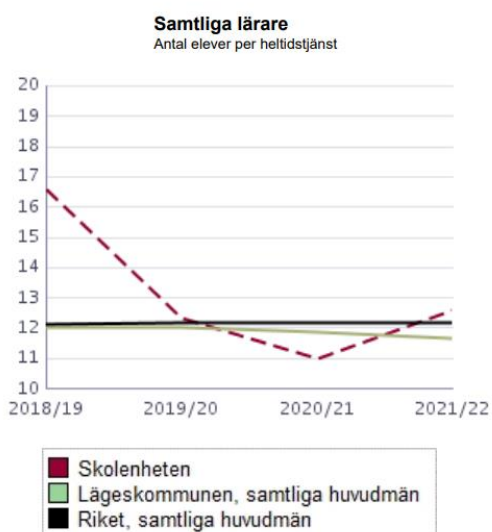
Innovita

IES

Lärande Grundskola

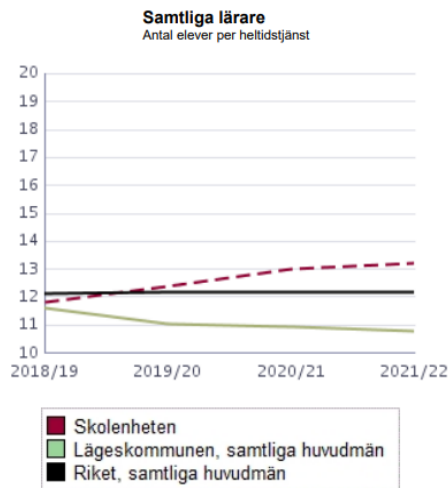
Hedemora, Vansbro och Ludvika

I den vinstdrivande skolan Olympica AB i Hedemora går 295 elever. I Vansbro går 74 elever i samma aktiebolagsskola och även i Ludvika/Håksberg driver samma företag en grundskola med 95 elever. Olympica AB är en del av en mindre skolkoncern ägd av Fredrik Ahlgren och är dotterbolag till Modern Business Development AB i Dalarna. Antalet elever per lärare i

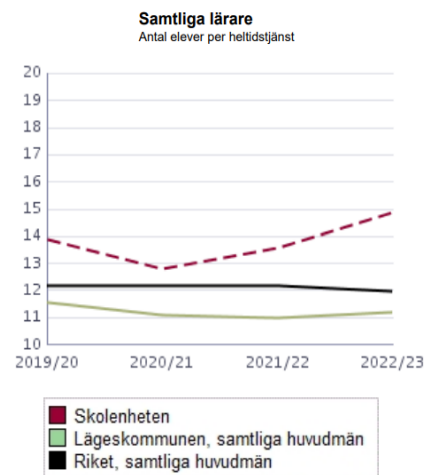
Olympicaskolan är i Hedemora 13,2 elever per lärare jämfört med kommunens genomsnitt på 10,8 elever per lärare. I Vansbro är motsvarande siffror 14,9 elever per lärare jämfört med kommunens genomsnitt på 11,2, och i Ludvika/Håksberg går det 16,9 elever per lärare jämfört med kommunens genomsnitt på 11,0 elever per lärare.

Om Olympicaskolorna haft samma lärartäthet som de aktuella kommunernas genomsnitt blir resultatet att i Hedemora ”spar” Olympica in 4,7 heltidstjänster, i Vansbro 1,6 och i Ludvika 3 heltidstjänster. Olympicas mindre lärartäthet i de tre kommunerna motsvarar 9,3 heltidstjänster. Omräknat i personalkostnad blir detta 9,3 x 614 880 kronor. Cirka 5,7 miljoner kronor/år.

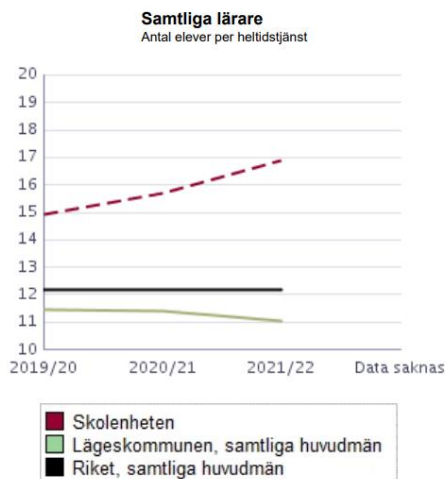
Olympicaskolan Hedemora

Olympicaskolan Vansbro

Olympicaskolan Håksberg

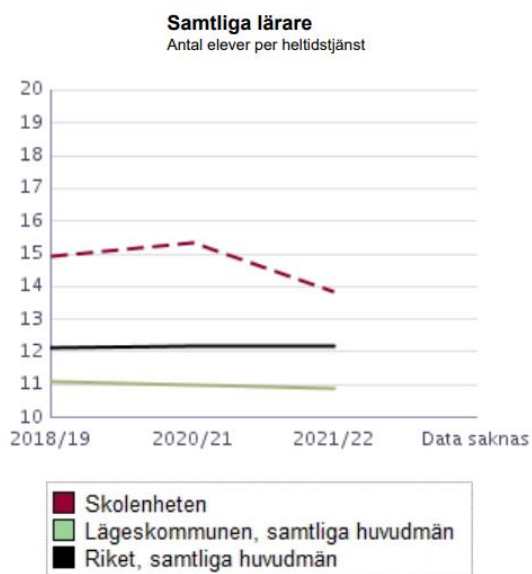

Borlänge

I Borlänge går 398 elever i den vinstdrivande **Kunskapsskolan**. Antalet elever per lärare i **Kunskapsskolan** är 13,8 elever per lärare jämfört med kommunens genomsnitt på 10,9 elever per lärare.

Om Kunskapsskolan i Borlänge haft samma lärartäthet som Borlänge kommuns skolor i genomsnitt skulle skolan haft ytteligare 7,7 heltidstjänster. Omräknat i minskade personalkostnader motsvarar detta 7,7 x 614 880 kronor vilket blir cirka 4,7 miljoner kronor/år

Kunskapsskolan Borlänge

38 heltidstjänster färre

Det sammanlagda antalet lärartjänster som de vinstdrivna grundskolorna i Dalarna ”spar” är cirka 38 heltidstjänster vilket motsvarar en minskad personalkostnad på drygt 23 miljoner kronor/år. Annorlunda uttryckt så har skolföretagen skapat en möjlig vinst på 23 miljoner.

Färre lärare med pedagogisk högskoleexamen och fler elever/syv

Friskolorna i Dalarna har färre lärare som har pedagogisk högskoleutbildning jämfört med de kommunalt drivna skolorna. 70 procent av lärarna som är anställd på en friskola (grundskola) har en pedagogisk högskoleexamen. I de kommunala skolorna har 77 procent av lärarna en pedagogisk högskoleexamen.

Skolverkets statistik gällande antalet elever per studie- och yrkesvägledare (syv) visar att

friskolorna har fler elever/syv. I enskilt drivna grundskolor årskurs 7–9 går det 467 elever/syv. Motsvarande siffror för skolor med kommunal huvudman är 383 elever/syv.

Gymnasieskolan i Dalarna efter 30 år med friskolereform

Under läsåret 2021/2022 gick drygt 9 500 elever i någon av Dalarnas gymnasieskolor. Genom Dalarnas kommunförbund, GYSAM, samarbetar 11 av de 15 kommunerna med gemensam prislista för de olika gymnasieprogrammen. Det innebär att många elever studerar på annan ort än sin hemkommun. De gymnasieskolor som är mest populära hittar vi i Falu kommun. 44 procent av eleverna i Falun är inpendlare och mantalsskrivna i annan kommun.

Nästan 25 procent (2300) av gymnasieeleverna i Dalarna gick i en enskild driven skola/friskola. Om vi bortser från Älvdalens utbildningscenter och Musikkonservatoriet i Falun, som båda lyder under region Dalarna och har riksintag, så är alla övriga friskolor vinstdrivande med totalt 2000 elever. Flest vinstdrivande gymnasieskolor hittar vi Falun. 1500 av de 2000 eleverna som går i en vinstdriven gymnasieskola studerar i Falun. Förutom Falun finns det vinstdrivna gymnasieskolor i Borlänge och Ludvika.

Som jämförelse med landet i stort så gäller att cirka 30 procent av landets gymnasieelever går i en friskola, varav 90 procent går i en enskild skola som är vinstdriven.

Metoden att jämföra lärartäthet mellan olika gymnasieskolor/program är inte möjlig att göra på samma sätt som i grundskolan. Detta på grund av att klasstorleken inom olika yrkesinriktade, estetiska respektive teoretiska program kan se väldigt olika ut. Samtidigt är det ingen hemlighet att vinstuttagen är minst lika goda om inte bättre i gymnasieskolan. Andra sätt än minskad lärartäthet för att skapa vinstutrymme är till exempel mindre skolbibliotek, mindre skolgårdar, färre labbutrustningar, färre personal i elevvård, lärare utan lärarutbildning och hästutbildning utan hästar. AcadeMedias årsredovisning från 2021/2022 visar att lönsamheten är något större i gymnasiet med 9 procents överskott (EDIT) jämfört med 7,1 procent i grundskolan.

Skolverkets statistik avseende Dalarna visar stor skillnad i andelen personal med pedagogisk högskoleexamen när vi jämför de vinstdrivande skolorna med de kommunala. 58 procent av lärarna i friskolorna har en pedagogisk högskoleexamen jämfört med 77 i de kommunala. Andelen elever/syv i friskolorna är i genomsnitt 521 - motsvarande i de kommunala skolorna är 335.

När det gäller andelen elever med högskoleutbildade föräldrar skiljer sig de vinstdrivande gymnasieskolorna från de vinstdrivande grundskolorna. I genomsnitt har 51 procent av grundskoleeleverna i Dalarna som går i en kommunal skola föräldrar med högskoleutbildning. Motsvarande för friskolorna är att 66 procent av eleverna har föräldrar med högskoleutbildning.

I de vinstdrivna gymnasieskolorna har eleverna färre föräldrar med högskoleutbildning än i de kommunala. 51 procent av eleverna i gymnasiefriskolorna har föräldrar med högskoleutbildning medan motsvarande för de kommunala är 54 procent.

Falun

I Falun går 1516 elever i någon av de fyra vinstdrivna gymnasieskolorna Hagströmska gymnasiet, Praktiska gymnasiet, Drottning Blancas gymnasium och Falu frigymnasium. De tre förstnämnda skolorna ingår alla i skolkoncernen AcadeMedia. Dessa tre Academediaskolor med totalt 1118 elever utgör 33 % av samtliga gymnasieelever som studerar i Falu kommun.

Den fjärde vinstdrivande skolan är Falu frigymnasium som är ett personalägt aktiebolag med 398 elever. Tillsammans är andelen elever som går i en vinstdriven gymnasieskola i Falun 44 %. AcadeMedias dominans är total med 74% av de gymnasieelever som går i någon gymnasiefriskola. En motsvarande bild av den monopolliknande situationen som AcadeMedia är på väg ser vi också i det friskoletäta Stockholm. I Stockholm går cirka 21 % av samtliga gymnasieelever i en AcadeMediaskola vilket motsvarar 50% av de elever som går i någon vinstdrivande gymnasieskola i Stockholm.

I de följande uträkningarna används en schablon på 8 procents lönsamhet, i enlighet med diskussionen i den inledande texten. I tabell 2 visas den ersättning som utgått till de olika AcadeMediaskolorna Falun. Där framgår att Falu kommuns ersättning skiljer sig åt mot den totala utbetalda skolpengen till de vinstdrivna gymnasieskolorna. Detta förklaras av att en stor andel av eleverna i gymnasieskolan är mantalsskriven i annan kommun än Falun.

30 ÅR AV FRISKOLEREFORM

Gymnasieskola	Ersättning totalt	8 % överskott	Ersättning Falu kommun	8% överskott
Hagströmska	73 300 000	5 900 000	31 000 000	2 500 000
Praktiska	31 300 000	2 500 000	9 000 000	700 000
Drottning Blancas	28 000 000	2 200 000	8 000 000	600 000
Summa	132 000 000	10 600 000	48 000 000	3 800 000

Källa: GYSAMs prislista 2022 och Falukuriren 1 juni 2022

Överskottet/vinsten som AcadeMediaskolorna gör blir nära 11 miljoner kronor. Om vi antar att den fjärde friskolan, Falu friskola, med cirka 42 miljoner i ersättning gör ett överskott på 8 procent så blir det summerade överskottet för de vinstdrivande skolorna i Falun 14 miljoner kronor.

Borlänge

I Borlänge går knappt 2000 elever i gymnasieskolan. Av dessa går 380 elever i någon av de tre vinstdrivande skolorna – Helixgymnasiet (192), Rytmus Borlänge (144) och Realgymnasiet i Borlänge (44). Helixgymnasiet och Rytmus i Borlänge ägs av skolkoncernen Academedia och Realgymnasiet ingår i skolkoncernen Jan Vikström Holding AB.

Med 8 procent i lönsamhet, med samma beräkningssätt som tidigare, blir överskottet/vinsten för skolaktiebolagen i Borlänge 4,5 miljoner kronor.

Ludvika

I Ludvika går cirka 860 elever i gymnasieskolan. Av dessa går 105 elever i skolaktiebolaget Hitachigymnasiet. Gymnasiet ingår i en koncern tillsammans med ABB-gymnasiet i Västerås, Vattenfallgymnasiet i Forsmark och Mälardalen International School i Västerås. Skolorna drivs i aktiebolagsform under moderbolaget Teknoutbildning Sverige AB som ägs av Fredrik Svensson.

8 procent i lönsamhet ger ett överskott/vinst på 1,3 miljoner.

20 miljoner i vinst motsvarande 30 lärartjänster

Den gemensamma lönsamheten för de vinstdrivna skolkoncernerna i Dalarna kan uppskattas till cirka 20 miljoner kronor. Statistiska Centralbyrån uppger att en medellön i Sverige för en gymnasielärare under 2021/22 var cirka 39 000 kr/månaden. Med personalkostnad (arbetsgivaravgift) på 40 procent blir kostnaden per lärare och år ungefär 650 000 kronor. 20 miljoner motsvarar cirka 30 heltidstjänster inom gymnasieskolan.

Academedia dominerar stort i Dalarna

AcadeMedia dominerar stort inom gymnasieutbildningarna i Dalarna. Av totalt 2000 elever som går i någon vinstdriven gymnasieskola går 1454 elever i en AcadeMediaskola. Det motsvarar hela 74 % av samtliga gymnasieelever som studerar i en vinstdriven skola i Dalarna.

Färre lärare med pedagogisk högskoleexamen och fler elever/syv

I gymnasiefriskolorna i Dalarna är det färre lärare som har pedagogisk högskoleutbildning jämfört med de lärare som har kommunen som huvudman. 58 procent av lärarna som är anställd på en friskola har en pedagogisk högskoleexamen. I de kommunala skolorna har 77 procent av lärarna en pedagogisk högskoleexamen. I de kommunalt drivna gymnasieskolorna finns med andra ord 30 procent fler lärare med pedagogisk högskoleutbildning. Skolverkets statistik gällande antalet elever per studie och yrkesvägledare (syv) visar att gymnasiefriskolorna har fler elever/syv. I Dalarna har gymnasiefriskolorna 520 elever/syv jämfört med 335 elever/syv i skolor med kommunen som huvudman.

En sammanfattning - 30 år med marknadsskola i Dalarna

Resultaten i Dalarna av det skolexperiment som startade med propositionen Valfrihet i skolan 1991/92, blev allt annat än mångfald, fler föräldrakooperativ eller en skola i världsklass. Vi fick en skola med:

- En ökad enfald med dominans av några få vinstdrivna skolkoncerner där AcadeMedia helt dominerar gymnasiefriskolorna.
- Färre lärare/elever i de vinstdrivna skolorna jämfört med de kommunalt drivna skolorna.
- Färre lärare med pedagogisk högskoleexamen i de vinstdrivna friskolorna.
- Färre studie- och yrkesvägledare i de vinstdrivna friskolorna
- Dränering av skolans resurser där skattebetalarnas pengar förts över till aktieägarna i de stora skolkoncernerna.